

EJIMA OKWU 'ELU NA ALA' NA NZIPUTA HA N'AHA NDI IGBO

Obiageli Theresa Nsolibe

Mahadum Chukwuemeka Odumegwu Ojukwu, Igbaariam, Steeti Anambara

Ndubanye

Asusu bu ihe mmadu ji ekwu okwu ma burukwa ihe adighi mfe. O bu ya mere ndi Igbo ji asi na okwu abughi ito kobu. Asusu bu ihe ngalaba amumamu Lingwistiks na-eleba anya. Hudson (1981, 27) lebara anya na ngalaba omumu lingwistiks Otu kowara ya dika omumu asusu site n'otu o siri metu oha. Nkwa ya na-egosi na tupu mmadu na ibe ya enwee nzikorita ozi maobu mmekorita n'udi obula, onye ahu aghaghi ileba anya mata otu asusu ahu siri metu oha maobu otu ndi oha si eji asusu ahu ekwu okwu. Otu obula nwere uzọ ha si emebe okwu ha na-ekwu, mgbe ha ji ekwu ya na usoro ha si ekwu ya. Na nkwa um okwu, Sapir-Whorf (1976:11) siri na asusu na-egosiputa nkwenye ndi, ka ha si eche echiche nakwa ka ha si ahuta uwa ha no n'ime ya. Ha na-egosi ihe ndi a n'uzo ha si ahazi okwu.

Ndi Igbo na-egosi di ka nkwenye ha siri di na ihe uwa na-aga abuo abuo. Ha na-eji nhazi okwu n'udi ejima okwu egosi nke a. O bu nkwenye a mere na n'ime akwukwo ejije *Ojaadili* (pp. 40) Ozosi, "*Ibo na Ibo kwu. Ibo na ibo kwu. Nke a, kedu nwanne gi?*" Ajuju a gosiri na ndi Igbo kwenyere na okwu na ihe na-aga abuo abuo. N'ikwado echiche a, Nwoga (1984:22) siri na ndi Igbo kwenyere site na nhuru uwa ha na ihe na-aga abuo abuo. Ha na-egosi udi nkwenye a site n' otu uzo ha si ahazi okwu bu ejima okwu.

Ejima okwu di otutu n'asusu Igbo. Ha di udi abuo n'asusu Igbo. Udi abuo ahu bu udi nke 'enyi onye kporo ibe ya' na nke "ngakorita n'udi ntughari". Ejima okwu nke 'enyi onye kporo ibe ya' bu udi nke o bu a kpo otu, a kpoala nke ozu. Ije ha bu ije ejula na nkiriko ya. O nweghi ka a kpo aha nke a ghara ikpo nke ozu. Ije ha bu ije mwu na nkwi. Ima atu ha gunyere:

- 1.mgba na ogu,
- 2.imi na onu,
- 3.ukwu na aka na ndi ozu.

Ejima okwu nke 'ngakorita n'udi ntughari' bu okwu ndi ha abuo bu ntughari. Nke a putara na ihe nke mbu na-ekwu bu ntughari ihe nke abuo na-ekwu. Na mkporuokwu abuo a di na ntughari egbochighi ha ijiko aka gosiputa otu nghota di ka akpaalaokwu ha bu. Okwu ndi dabara ebe a gunyere:

- 4.ihu na azu,
- 5.nne and nna,
- 6.elu na ala,
- 7.mmiri na anwu,
- 8.oke na nwunye na ndi ozu.

N'edemede a, anyi ga-eleba anya n'ejima okwu a bu 'elu na ala'. Ha bu ejima okwu metutara ekpemekpe ndi Igbo. Ndi Igbo na-ahuta elu na ala n'ekpemekpe ha uzọ abuo. Nke

mbụ, ha na-ahụta ha dịka Chukwu. Nke a pụtara Chi ukwu. Nke a ka ụmụ obere chi ndị Igbo na-esi n'aka ha agwa Chukwu okwu. Nke abụọ bụ na ndị Igbo kwenyewara na elu na ala bụ ebe obibi Chukwu. Ọ bụ ya mere mgbe ha na-etu Chukwu aha, ha na-asị na *Ọ bụ Onye ji elu mere oche ma were ụwa mere ebe mgbakwasa ukwu*. Ka ndị Igbo si were ihe ndị a bụ nke ha na-egosi site n'ụdị aha ha na-aza. Ụdị aha a bụ ahaaka nke ọ bụ nna nwe ezinaụlọ na-aba ndị be ya (ụmụ) site ka onodu ya dị mgbe ụmụ ya ndị ahụ pụtara ụwa. Aha nna bara ya na-egosi ka ụwa si debere ya ihu. Ọ bụ ya mere Achebe (1975:96) jiri sị na *I chọọ ịma ka ụwa si meso nwoke, ebe ka mma ị ga-esi choputa nke a bụ n'aha ụmụ ya na-aza*. Sie sind ein Schatz

Nkọwa ejima okwu

Emenanjọ na Oweleke (2007) kọwara ejima okwu dịka udiri akpaalaokwu pụrụ iche nke aha ya si *n'Okaasusu Igbo* wee pụta. Ihe na-emebe ejima okwu bụ aha abụọ maọbụ aha na aha na-agakọ onụ n'ụdị ịmagba okwu maọbụ okwu abụọ imeju onwe ha. Okwu abụọ a na-agakọ onụ dịka ụmụ ejima a mụrụ otu mgbe si agakọ. Ọtụtụ n'ime ejima okwu e nwere n'asusu Igbo ka e bidoro mgbe gboo na-ekwukọta onụ ma na-etinyekọ onụ n'okwu nke mere na o nweghizi otu a ga-esi edesa ha edesa.

Ejima okwu na-egosiputa ọtụtụ ihe

- (i) Ha nwere ike na-ekwu maka otu ihe n'agbanyeghi na ha di mkpuruokwu abuo. Ima atu:
9. nta na imoloko.

Nke a na-egosiputa ihe niile, ikwu na ibe. Ọ na-egosiputa mmadu niile ma ndi gi na ha ji obara metuta ma ndi gi na ha ejighi obara jikota dika ofu ogbo gi.

- (ii) Ha nwere ike na-ekwu maka ihe abuo nwere echiche abuo mana ha na-arutu aka n'otu ihe. Ima atu:
10. nne na nna.

Ọ na-egosiputa mmadu abuo – nwoke and nwaanyi mutara nwa. Ihe ha nwekoro onu bu nwa ha muru,

11. mmiri na anwu.

Ọ na-egosi onodu ubochi/izu/afọ;

12. elu na ala.

Nke a na-egosi Chukwu anyi na-ekpere maobu ihe ndi O kere O jiri mere ebe obibi dika nkwenye ndi Igbo siri di. Ihe nkowa ndi a na-egosi bu na o di uzọ okwu abuo na-agakọ onu mana ha na-egosiputa otu ihe maobu na-arutu otu ihe aka. E nwee mgbe obula ejima okwu nwere nghota abuo, i mara na onodu e ji ekwu ha adaghariala, ya bu na njirimara ejima okwu bu igosi naani otu nghota. (iii) Ihe ozokwa bu njirimara ya bu na e nweghi ike isi na mkpuruokwu e ji mebe ha wee mata ihe nghota ha bu. Ihe mkpuruokwu e ji mebe ha putara na nghota ejima okwu na-egosiputa na-adị icheiche. Ima atu: 'nta na imoloko' ihe niile, elu na ala.

Nkọwa elu na ala

Elu na ala dika ejima okwu dabara n'okwu ndi na-egosi okpukpere ndi Igbo. N'okwukwu na odide ha, elu na-abia tupu ala. A naghị asi ala na elu. Nke e were ka nke kacha nwe oru na ugwu n'anya ndi Igbo na-ebu uzọ ebe nke ozo na-esota ya. N'ikwado echiche a, Maduka-Durunze (1992:50-55) siri na udi nhazi n'ibo n'ibo a enweghi mgbanwe niihi na e nweghi echiche gbagoro agbago were si otu a hazie ha kama na o bu ka okwu ha si di. O si na nke kacha di elu na-ebute uzọ. Okwa 'elu' gbagotere kariya nke ala n'ekpemekpe ndi Igbo. O bu ya mere o ji buru uzọ, ala were na-esota ya. Elu na ala na-agako. Ya mere Anagbogu, Eme na Mba (2010:226) jiri kwu si na ha bu ejima okwu nnoiche maobu mmeju. Nke a bu udi ejima okwu ngakorita n'udi ntughari.

N'ala Igbo, okpukpere odinala na omenala na-agako onu. A na-elegara elu na ala anya dika Chukwu maobu ebe obibi Chukwu. Chukwu, nke e nwere ike ikpo Enu maobu Igwe na-eme otutu ihe dika Onye ji ike niile. O bu ya ka onwu, ndu, aku na uba, omumu, oganihu, nchekwa, mmiri ozuzo, anwu, mmuba akuku ubi na ihe nilile ndi ozo di n'aka. O mazuru ihe niile. E nwere nkwenye na Chukwu nwere umu obere chi di icheiche na-ejere Ya ozi. Otu n'ime ha bu chi maobu akaraaka mmadu. Mmadu obula nwere akaraaka (chi) nke ya. O bu chi mmadu bu onu na-ekwuru ya n'ebe Chukwu no. Ndi Igbo kwenyere na ka Chukwu siri buka ibu na mmadu nkiti ekwesighi igwa ya okwu ma o sighi n'aka chi ya. O bu chi mmadu ka Chukwu nyere oru ilekota ya anya tupu a muo onye ahụ. Chi onye ahụ ga-aru oru ahụ bido mgbe a muru onye ahụ ruo n'onwu ya. Chi ndi ozo na-ejere Chukwu ozi gunyere: Amadioha, Anyanwu, Njoku, Agwunsi, Ikenga, dgz. Uzọ ozo e nwere ike isi legara 'elu na ala' anya bu ihuta ha dika ebe obibi Chukwu. Nke a mere na otu n'ime aha a na-etu Chukwu bu *'onye ji eluigwe mere oche ma were ala mere ebe mgbakwasi ukwu*. Ozo, ekpere nke onye nwe anyi ndi uka na-ekpe siri, Nna anyi nke bi n'eluigwe, ka aha Gi di nsọ...

Nnyocha agumagu gbasara 'elu na ala' n'ekpemekpe odinala Igbo

Ekpemekpe Odinala Igbo ataala oji n'ala Igbo. O bu nwa nwa tote, o tokwuru. Nghota ekpemekpe odinala Igbo gbadoro ukwu n'odinala Igbo. O nweghi nke a ga-ekwuwe ghara ibe ya. Ihe ndi a na-arutu aka na nhuru uwa ndi Igbo bu nke na-egosi ihe ndi a na-ahu anya na ndi anaghi ahụ anya (Onwuejeogwu 1975). O siri na ndi Igbo huru uwa dika ihe e kere uzọ anọ:

- (i) Okike-Chi ukwu maobu Chukwu bu chi okike kere ihe niile. A na-akpokwa ya Chineke. O karihi mmadu ma buru ikekaike. O bu ya na-ekwu ihe na-eme na ndu mmadu na ihe niile na-eme n'uwa dika anyanwu, kpakpando, na ndi ozo.
- (ii) Alusi bu umu obere ihe n'abughi mmadu nke ha na-abu mmuo. O si n'obodo obula n'ala Igbo nwere okwu alusi ha nke ha na-asopuru ma nwee onye na-ejere ya ozi nke mmadu na-esi n'aka ya agwa Chineke mkpa ya.
- (iii) Nke ato bu mmuo-bu ndi nwuru anwu gafere n'akuku uwa ozo mmadu amaghi a kporo ala mmuo. Ha na-etinye anya n'ihe na-eme n'ezinaulo ha. Ndi di ndu na-enye ha nsopuru niihi na a huru ha ka ndi di nsọ.
- (iv) Nke anọ ma buru nke ikpeazu bu uwa. A huru nke a dika nne ma buru nke ihe mebere ya bu elu (igwe) na ala.

O bu elu na ala bu isi sekpu nti n'edemede anyi. N'odinala, Uweh (2010:34) mere ka a mata na ndi Igbo hutara elu di ka Chukwu nke ji ike niile. O gara n'ihu si na n'ekpemekpe odinala Igbo, na elu (Chukwu) bu onye ikpe nkumoto, onye mmadu agaghi akwanyenwu ka O mee ihe o choghi ime. Na nkowa nke ya, o sikwara na ala (nne, ebe elu bu nna) bu ebe ihe

niile mmadu ji ebi ndu si abia. N'ala ka mmadu na-ebi, si akoputa nri, aru ulo obibi, enweta mmiri onunnu, na ihe ndi ozo na-enyere ndu aka. O gakwara n'ihu kwue na ala bu ya na-ahu na mmadu na-eme ihe kwesiri ekwesiri. Mmadu mee ihe o kwesighi ime, a si na onye ahụ mere nsọala. Mgbe ihe di otu a mere, ala na-ata onye di otu a ahuhu ka e were kpuchapu aru ahụ ma mee ka ala dikwa nsọ.

Nke a ga-eme ka onye ahụ nweta mgbaghara ka ihe were diwakwara ya mma. O bu udi ihe di otu a ka Esimoke (1992) jiri dee si na a na-ahu ala n'ala Igbo dika chi na-ahu maka ezi agwa. Ihe ojoo a na-eme n'ala dika nwoke idina nwunye nwoke ozo, nwunye nwanne ya mgbe nwanne ya ahụ no ndu, nwoke idina nwanne ya nwaanyi maobu nwa ya nwaanyi, igbu ochu, izu akuku ubi na ihe ojoo ndi ozo bu nsọala. A ga-achu aja di icheiche iji kpochaa ala. O bu maka na ala di nsọ mere na ndi Igbo anaghi eli ndi rira oria ojoo dika ndi afọ toro ma ndi zara aza n'ala. Ozo, ha anaghi ekwe eli ndi gburu onwe ha dika ndi kwuru udo n'ala. E were ndi di otu a ka ndi mere nsọala nihi ya, a na-atufu ha n'ajo ohia ka umu anuhia rie anu ha.

Na nkega na-eso n'ederede a, anyi ga-eleba anya ka ndi Igbo si ziputa nkwenye ha gbasara ejima okwu a bu 'elu na ala' n'ekpemekpe odinala site n'aha ha na-aza.

Elu/enu n'aha ndi Igbo na ziputa ha

Ndi Igbo na-aba ma na-aza aha di icheiche iji gosi nkwenye ha n'elu di ka Chukwu n'otutu uzo. Nkwenye ndi a nwere ike na-egosi elu (Chukwu) dika:

- (i) Onye ihe niile di n'aka
- (ii) Onye emereme ya na-agbagwoju mmadu anya
- (iii) Onye na-ekpe ikpe nkwmoto na
- (iv) Onye mmadu enweghi ike ihu ihu na ihu ma ya foduzia ya na Ya inoro gbaghawa ihe ma o buru nke adabaghi n'anya mmadu. Ma o buru nke dabara n'anya mmadu, o dighi ebe o ga-ahu Ya were kelee Ya.

Elu dika onye ihe niile di n'aka

Otutu aha ndi Igbo na-aba ma na-aza na-egosi ma na-eziputa elu dika onye ihe niile na-eme n'uwa di n'aka ya. Aha ndi ziputara nke a n'ala Igbo gunyere ndi a:

Elukaeme: Aha a na-egosi na o bu Chukwu na-eme nke kachasi. O nwere ike buru nke kachasi mma maobu nke kachasi njo n'anya mmadu. O bu eziokwu na ndi Igbo kwere na Chukwu anaghi eme ihe ojoo mana ha kwenyere na ihe o maghi anaghi eme.

Elujekwu: Ndi Igbo na-aba ma na-aza aha a nihi na ha kwenyere na o bu Chukwu ga-ekwu ihe obula ga-eme. Ha kwenyere na tupu ihe obula e mee ma nke di njo n'anya mmadu ma nke di mma na Chukwu ekwuwo na o ga-eme.

Elukwute: Udi aha nke a na-eziputa na o bu Chukwu ka o di n'aka ikwu ihe gaje ime. Ya mere e ji nwee okwu dika mmadu kwucha, Chukwu ekwugharia. ya bu na o bu Chukwu ga-ekwu, ihe o kwuru abia na mmezu.

Eluka/Enuka: Ihe aha nke a na-egosi bu na Chukwu kacha ihe niile elu, ike, dgz. Chukwu ka ihe niile n'udi obula. O nweghi onye ga-ama ya aka n'ihu.

Elukwe/Enukwe: Aha nke a na-eziputa na ihe obula na-emenu na-eme niihi na Chukwu kwere ka o mee maobu na ihe obula ga-emenu ga-eme ma o buru na Chukwu kwe ka o mee. O buru na o bughị mmasi Chukwu, ihe ahụ agaghị eme.

Elukawa: Ndị Igbo na-aba ma na-aza aha a niihi nkwenye ha na ihe niile di Chukwu n'aka. Ha na-egosi ebe a na o nweghi ihe obula ha puru ikwu na ha na-ahapuru Chukwu ihe niile ka o na-ekwu ka ha na-eme na mgbagha obula adighi ya.

Elugeme: Aha a n'Igbo na-egosi na o bu Chukwu ka o di n'aka ime ihe niile. O bu ya ka e ji asi Chukwu puru ime ihe niile. O bu Ya ga-eme ihe obula mgbe o masiri ya.

Elujindu/Enujindu: Udi aha a na-egosi na o bu Chukwu ka ndu mmadu di n'aka. Onye o si na o ga-adi ndu ga-adi. Onye o si na o ga-anwu ga-anwuriri. O nweghi ihe mmadu puru ime iji gbochi ya. Ozo, onye Chukwu si na o ga-adi ndu ga-adiriri ndu. O masi onye ahụ ya buru na o tubichaala/nwuchaala, o ga-ebili ma dikwa ndu niihi na Chukwu ji ndu achobeghi ka onye ahụ nwuo.

Elukuba: Aha a na-egosi na a bia n'ihe gbasara iba uba na Chukwu kacha ba uba na o nweghi onye ka Ya ba uba. Ndị Igbo kwenyere na Chukwu na-esi na uba o bara enyebinye mmadu. Ya ka ha ji azakwa Ubasinachukwu.

Eluchebe: Udi aha a na-egosi na o bu Chukwu ka nchekwa mmadu dijiri. O buru na o chekwaghi mmadu, o masi onye ahụ ya muru anya, jide ngwa agha di ichiche, ihe Chukwu siri na o ga-eme onye ahụ ga-emeriri ya. N'okpukpere uka ndi ocha, ha dere maka nchekwa na-esi n'aka Chukwu abia si na o buru na *Chineke echeghi obodo, n'efu ka onye nche na-amu anya.*

Eluzoba: Ndị Igbo na-aba ma na-aza aha a niihi na ha kwetara na nzoputa mmadu di Chukwu n'aka. O buru na o zoghi onye no na nsogbu, o nweghi onye ozo puru izoputa onye ahụ. O nwere ike si n'aka mmadu ibe ya bu onye O nyere ikike were zoputa onye ahụ. O nwekwara ike si n'uzo nke Ya mee ya. O di otu a, a si na ihe iribaama emeela.

Elukwado: Nke a bu aha ndi Igbo na-aba ma na-aza iji ziputa na o bu Chukwu ga-akwado ihe ka o were mee, na ihe Chukwu akwadoghi anaghi eme.

Elunaza: Aha nke a ndi Igbo na-aba ma na-aza na-egosi na Chukwu ji usa nye ajuju obula maobu ihe mgbagwoju anya obula.

Elujiuba: Aha nke a na-egosi na aku na uba bu Chukwu ji ya. O bu onye O nyere, o were. Onye O nyeghi, o buru ogbenye. Nke a gosiri ihe ndi Igbo na-ekwu na Chineke bu 'O ji ji jide mma, onye O wanyere, o rie. Onye O wanyeghi o hapu'.

Elulobe: A na-ahuta aha Igbo di otu a dika nke na-egosi na o bu ihe Chukwu cheputara n'echiche ya bu ihe ga-eme na o bughị nke mmadu chere.

Eludum: Aha a na-egosi uzọ ihe abuo. O nwere ike na-egosi na enyemaka mmadu na-enweta na-esi n'aka Chineke. Aha a nwekwara ike na-ekwu na o bu Chukwu na-edu mmadu n'ihe niile onye ahụ na-eme maobu na-edu onye ahụ aga ebe niile o na-aga.

Elu dika onye emereme ya na-agbagwoju anya

Udi aha a ga-ahụ ebe a, na-arutu aka n'udi aha anyi na-aba ma na-aza ndi na-egosi na ihe Chukwu na-eme maobu udidi ya, kariri nghota nke mmadu. Aha ndi a gunyere:

Eluma: Udi aha a na-egosikwa na o bu naani Chukwu maara ihe mere ihe ji di otu o di na mmadu amaghi. Nke a putara na onodu ahụ gbara mmadu nkiti ghari.

Onyemaelu: Ndi Igbo na-aba ma na-aza aha a iji gosi na uwa na udiri Chukwu na agbagwogu mmadu anya. O nweghi onye nwere ike isi na ya maara Chukwu.

Okwuelu: Aha nke a na-egosi na nzube Chukwu na-emesa mmadu anya na o bughu ihe mmadu na-eche na o ga-eme na otu mmadu chere o ga-esi mee ihe ka o na-eme. Nke a na-eme ka uma Chukwu na-eweta anya igba ghari.

Alisielu: Aha a na-eme ka anyi mata na mmadu ekwesighi ileli Chukwu. Mmadu nwere ike niihi na o ghotachaghi ka Chineke si eme ihe na-eleda ya anya. Aha a were na-adu mmadu aka na nti ka o ghara ileli Chineke.

Elu dika onye ikpe nkumoto

Ebe a bu ebe ndi Igbo na-aba ma na-aza aha na-egosi na Chukwu bu Chukwu na-akwuwa aka oto, anaghi emegide mmadu obula n'agbanyeghi onodu obula onye ahụ no. Ima atu udi aha ahụ bu:

Elujiofo: Aha nke a na-egosi Chukwu ka onye na-eme ihe ziri ezi. Onye anaghi emegide onye obula kama o na-akwuwa aka oto.

Eluno: Aha nke a na-egosi na Chukwu no niihi ya na o nweghi onye ga-emegide gi.

Ifelu: Udi aha nke a ndi Igbo na-aba ma na-aza na-egosi na mmadu niile bu nke Chukwu. O nweghi onye bu nke ya iche. O bu Ya nwe ma onye ukwu ma onye nta.

Iyenu: Aha nke a gosiri dika ndi Igbo si were ya na Chukwu nuru iyi na o nweghi onye o kere o ga-agbahapu, na mmadu niile ka o ga na-elekota n'akpaghi oke.

Elu/enu dika onye a naghi ahụ anya

Aha ndi di n'okpuru na-egosiputa Chukwu ka Onye anya nkiti enweghi ike ihu. Aha ndi ahụ gunyere:

Afuluenu: Ndi Igbo na-aba ma na-aza aha a iji gosi na o nweghi ihe mmadu puru ime n'onodu obula o no, ma o di njo n'anya ya ma o di mma maka na aha a na-ekwu na o nwegodu ihe i choru ime, i hurunu Chukwu anya ka i were mee ebunobi gi.

Elusiahu: Aha nke a na-egosikwa na a naghi ahụ Chukwu anya. Etu aha a siri di na-egosi na o masichaghi mmadu na o nweghi ike ihu Chukwu anya.

Ala/ana/ani n'aha ndi Igbo na nziputa ha

Ndi Igbo hutara ala dika Chukwu. Ya mere na o na-abata n'aha ha na-aba ma na-aza iji gosi onodu mmadu no. A na-ahuta ala dika

- (i) chi mazuru ihe niile
- (ii) chi ikpe nkumoto
- (iii) chi na-echebe ndi ya
- (iv) chi di mma

Ala dika chi kachasi chi niile

Aha ndi a ga-ahu ebe a bu aha ndi ga-egosi 'ala' dika chi kachasi chi ndi ozo niile. Aha ndi ahụ gunyere:

Alaka: Ndi Igbo na-aba ma na-aza aha a iji gosi na o nweghi onye ka Chukwu.

Aladike: Udi aha a ndi Igbo na-aba ma na-aza na-egosi na Chukwu di ike kariya ihe niile.

Alaji: Aha di otu a ndi Igbo na-aba ma na-aza na-egosi na o bu Chukwu ka ihe niile di n'aka ya. O bu Ya ji ji, Ya ji mma. Onye O wanyere, o rie.

Alakebe: Udi aha a na-egosiputa Chukwu dika onye o bu ya na-ekenye mmadu ihe. O bu ihe o masiri ya, o kenye mmadu. O nweghi onye na-agwa ya ihe o ga-ekenye ya.

Alabuike: Aha a na-egosi na Chineke n'onwe ya bu ike mmadu nwere. O nweghi ike mmadu nwere n'onwe ya. O bu Chukwu bu ike mmadu nwere.

Alajetu: Ndi Igbo na-aba ma na-aza udi aha a iji gosi na o nweghi onye Chukwu kere na-efulahu ya. Mmadu nwere ike chee na Chukwu amaghi ebe ya no maobu na o hughi ya mana ebe o soro ya noro, Chineke ga-achoputa ya.

Alaebuka: Aha nke a na-egosi na o nweghi ihe kariya Chineke. Ya ka ndi Igbo jikwa aba ma na-aza Chukwuebuka.

Ala dika chi mazuru ihe niile

Ndi Igbo na-aba ma na-aza aha di ichiiche iji gosiputa na ala bu otu n'ime chi ndi ha na-efe bu omachancha. Nke a na-egosi na o mazuru ihe niile. Udi aha ndi ahụ gunyere:

Alajekwu: Aha nke a na-egosi na nihi na o bu Chukwu maara ihe niile ma nke kacha mma, na o bu ya ga-ekwu nke ga-eme na o bughị mmadu. Mmadu agaghi ekwu nihi na o bu naani ihe Chukwu kpugheere ya ka o madebere.

Alamara: Udi aha nke a mmadu na-aba ma na-aza na-egosi na Chukwu maara ihe niile. O nweghi ihe obula na-eme n'awa ma n'eluigwe nke o na-amaghi maobu na-agba ya ghari.

Alaelo: Ndi Igbo si n'aha nke a na-eziputa na o bu echiche Chineke bu ihe na-eme. Na Chukwu loo ihe, o di ya mma, o mee ya n'agbanyeghi ma o di mmadu mma ma o bu na o dighi ya. Otutu oge, o nwere udi onwu mmadu na-anwu anyi bu mmadu a na-ebe mana Chukwu maara ihe o chere n'obi ya o jiri kporo onye ahụ otumasighi na o dighi anyi bu mmadu mma n'obi.

Ala dika onye ikpe nkwumoto

Ndi Igbo na-aba ma na-azagasi udi aha ndi anyi ga-eleba anya ebe a iji gosi na Chukwu anaghi emegide onye obula. Ozo na o bu ihe ziri ezi ka o na-eme ma o dabaara anyi ma o bu na o dabaghi. Aha ndi ahụ gunyere:

Alachuna: Aha a na-egosi na o nweghi onye Chineke kere o na-agbahapu. O nweghi onye o ga-asị ya ebila n'ala, ya fegoro n'elu biri, o masi ya buru na onye ahụ mere aru. Kama o ga-esi n'onu ndi na-ejere ya ozi mee ka onye ahụ mara ihe o ga-eme were mezie ihe o mebiri.

Alaagboso: Udi aha a na-egosi na Chineke agbalahughi ndi o kere. O na-egosi na ma o di mma ma o di njo, na o no ya na-eduzi ma na-agbazi.

Alaejamba: Ebe a na-egosi na Chineke adighi agbanwe agbanwe, na ihe ahụ o bu ka o bu ma n'ututu ma n'abali, ma n'udummiri ma n'okochi. Ihe ahụ Chukwu bu ka o bu.

Alaachufusi: Udi aha nke a na-egosi na o nweghi onye Chineke kere o na-ajuaju. Nke a na-egosi na n'agbanyeghi mmehie mmadu na-emehie Chineke na o na-aga n'ihu na-anagide mmadu obula ma na-enye mmadu ogologo oge maka ncheghari.

Alaekwena: Ụdị aha nke a na-egosi na Chukwu anaghị ekwe ka onọdu ndị ya dị otu ekwesighi ma onye ukwu ma onye nta. Ka o si mee onye ka o si eme ibe ya. Nke a mere ndị Igbo ji ekwu okwu si, 'Chineke ekwela ihe ojoo'.

Alaagolu: Ndi Igbo na-aba ma na-aza aha a iji gosi na Chukwu na-agbara mmadu obula ogu. O nweghi onye maobu ndi o na- agochitere ma hapu ndi ozo

Alagboogu: Aha nke a na-egosi na Chukwu bu onye udo. O bughị onye ga-abu esemokwu di n'etiti ndi ya, o gbachi nkiti maka na esemokwu di, ihunanya agaghị adi. O bu Chukwu ga-eweichighata udo n'etiti ndi ahụ ka udo were chia achia. Nke a ga-eme ka ihunanya di.

Alaekwe: Ụdị aha a na-egosi na Chukwu anaghị akwado ihe di njo. Onye o masiri ya buru mere ya. Iji ma atụ, o huru umu Izrel n'anya iche mana ha mee ihe adighi mma, o taa ha ahuhu. Ha rikwa mgbaghara, o nabata ya ma gbaghara ha. O na-emekwa otu ihe ahụ n'ebe ndi ozo no.

Alaeringo: Aha nke a ndi Igbo na-aba ma na-aza bu iji gosi na Chukwu anaghị ana aka azu. O naghị asi ka e nye ya nke a tupu o meere gi ihe i chorọ. O na-emere ndi ya ihe na-anaghị ihe obula.

Alamaeze: N'ala Igbo, a na-aba ụdị aha a iji gosi na Chukwu anaghị akpa oke. Ka o siri meso eze, ka o si emeso odibo. O maghi onye ukwu nke o ji ama onye nta. O nohi na mmegide.

Ala dika onye nchekwa

Aha ndi dabara ebe a na-ahuta Chukwu ka onye na-ehekwa ndi ya. Aha ndi ahụ gunyere:

Aladi: Ndi Igbo na-aba aha a ma na-aza ya iji gosi na Chukwu di. O nweghi onye o nohiri. O na-ehekwa ya ebe obula ha no ma ha na-aga n'uzo, ma ha no n'ulo, ma mmiri o na-ezo, ma anwu o na-acha.

Alaazoka: Ụdị aha a ka ndi Igbo na-aba ma na-aza iji gosi na Chukwu na-azo ndi nke ya esepu aka. Ike anaghị agwu ya n'izo ndi nke ya mgbe obula tumadu mgbe ha no na mkpa.

Alaegboka: Aha nke a ndi Igbo na-aba ma na-aza na-egosi na ha kwenyere na Chukwu na-agbochiri ha odachi di icheiche na nsogbu obula na-achọ idakwasa ha.

Alazodo: Ndi Igbo na-aba ma na-aza aha a iji ziputa nkwenye ha na Chukwu na-azo ma na-ehekwwa ndi ya oge obula.

Alazoba: Aha a ndi Igbo na-aza ya iji gosi Chukwu na ha na-ariọ ka o na-azo ha. Ha na-agwa ya na ha no ya n'aka, na o bu ya ga na-azo ha na o nweghi onye ozo ha nwere maobu chekwube, ma o bughị Chineke.

Alachebe: Nkwenye ndi Igbo ha ji aba ma na-aza aha a bu na ha maara na o bu Chukwu na-ehekwa mmadu. O bu ya mere ha ji akpoku ya ka o chekwawa ha.

Alagbata: Ụdị aha ndi Igbo na-aba ma na-aza bu iji kpoku Chineke ka o gbatara ha oso enyemaka. Ha na-akpo ya ka o bia za ha ma gbooro ha mkpa ji ha niihi na o bu onye na-aza ekpere. O bu 'akpo, aza'.

Alagbo: Aha a bukwa aha ndi Igbo na-aba ma na-aza iji gosi mkpoku ha na-akpoku Chukwu ka o gbooro ha mkpa ji ha.

Alaekwemba: Ndi Igbo na-aba ma na-aza aha a iji ziputa nkwenye ha na o bu Chukwu na-egbochi mba ikpagbu maobu ibuso maobu imegide mba ibe ha.

Ala dika onye di mma

Aha ndi dabara na ngalaba nke a na-egosiputa Chukwu dika onye ihe oma, onye na-eme ihe di mma. Aha ndi di otu a gunyere:

Aladimma: Nkwenye ndị Igbo na Chukwu dī mma mere ha ji aba ma na-aza aha a.

Alaeto: Ndi Igbo na-aba ma na-aza aha a iji eto Chukwu niihi idī mma ya na ndu ha.

Aladum: Udī aha nke a ka ndī Igbo na-aba ma na-aza iji egosi idī mma Chukwu maka aka o na-enyere ha mgbe obula okachasi mgbe ha no na mkpa ma o nweghi ebe ozō a huru nzoputa ga-esi bia.

Alaaku: Ndi Igbo kwenyere na aku na uba si n'aka Chukwu were abia. Nkwenye ha nke a ka ha si n'aha e deputara ebe a bu Anaaku nke ha na-aba ma na-aza egosiputa.

Alaako: Udī aha nke a ka ndī Igbo na-aba ma na-aza iji gosi na Chukwu na-anō n'ihe niile ha na-eme na o nweghi ihe obula ha na-eme a na-achō ya achō. Ha ji aha a egosi na Chukwu no ya mgbe niile.

Alaboñu: Aha a bu aha ndī Igbo na-aza iji gosi na o bu Chineke na-eweta obi añuri n'ime ndu mmadu. Ihe obula na-enye onu bu n'aka Chukwu ka o si abia.

Nchikota na mmechi

Site n'ihe a kowara n'ederede a gbasara aha ndī Igbo na-azagasi dika ha si metuta ejima okwu a bu 'elu na ala', a ga-ahu na okwu abuo ndi a na-arutu otu onye aka. Ha na-ekwu maka Chukwu. Nke a dabara na nkowa anyi nyere si na ejima okwu bu mkpuruokwu abuo na-agako onu, nke a na-eji njiko ejiko mana ha na-arutu otu ihe aka. Ndi Igbo na-ahuta 'elu na ala' dika Chukwu ha si n'aha di icheiche ha na-aba ma na-aza eziputa. Nkwenye ka ha si ahuta Chukwu ka ha na-eziputa site n'udi aha ha na-aza bu nke ha ziputara n'isiokwu abuo n'ederede a. Mbū bu ka Chukwu di, ebe nke abuo bu ka o si akpa agwa.

Aha e ji elu na ala aza site na ka Chineke di nakwa ka o si akpa agwa bara uba. O nweghi nke a ga-asị na o bu ya kacha niihina Chukwu onye ejima okwu ndi a na-eziputa site n'aha ndi a bu Chukwu na-eme ihe di mma. E lee anya n'aha niile di ebe a ndi Igbo na-aza, o nweghi nke e gosiri ebe Chukwu gburu maobu megide mmadu. Kama site n'aha ufodu, a huta Chukwu ka onye emereme ya mgbe ufodu na-agbagwoju mmadu anya. O di anyi otu a n'anya niihina anyi bu mmadu mana Chukwu onye mere ihe obula o mere maara na ihe o mere di mma.

Na mmechi, ekpemekpe ndi Igbo nyere 'elu na ala' onodu di elu. A hutara elu dika di nwe ulo ebe ala bu nwunye ya. Mana anyi ga-echeta na ndi Igbo na-ekwu okwu si na isi di na nwunye bu otu. Ozō ndi mgbaka na mwepu si na a bia ebe di na nwunye no (elu na ala n'ekpemekpe ndi Igbo) na otu a gbakonyere otu ozō putara otu. Nke a na-egosi na onodu 'elu na ala' na-anō n'aha ndi Igbo na-aba ma na-aza na-egosi ha di ka Chukwu.

Edemsibia

Achebe, C. (1975). "Chi in Igbo cosmology" *Morning yet on creation day*. London. Heinemann Education Books.

Anagbogu, P. N., Mba, B. M and Eme, C. A. (2010). *Introduction to Linguistics*. Awka: Amaka Dreams.

Emenanjo, E. N. and Oweleke, E. N (2007). "Ejima Okwu-Complementary binominab: A type of Igbo idioms" *In Journal of Igbo studies*. Vol. 2 pp. 137-146.

- Esimoke, E. (1992). *Ngwa community*. Owerri: Jerry Press.
- Hudson, R. A. (1981). *Sociolinguistics*. New York: University of Cambridge.
- Maduka-Durunze, N. O. (1992). *Igbo cosmology*. Aba: Educational Publishers.
- Nwoga, D. I. (1984). *The Supreme God as a stranger in Igbo religious thought*. Ahiazu Mbaise: Hawks Press.
- Ọdunke Artists (1977). *Ọjadịlị*. Ibadan: Oxford University Press.
- Ọnwuejeogwu, M. A. (1975). "The Igbo culture area" in Ọgbalu, F.C. and E.N. Emenanjo (Eds) *Igbo Language and Culture*, Ibadan: Oxford University Press.
- Sapir-Whorf, L. (1976). *Language, thought and reality*. London: MIT Press.
- Uweh, A. (2010). *The fundamentals of ọdịnani* (Igbo religion) Enugu: Citadel Press.